

Siyasal Ahlak Dışı Davranışlara Farklı Bir Çözüm: Anayasal İktisat ve Ahlak Anlayışı

Mustafa SAKAL
mustafa.sakal@deu.edu.tr

İsmail KİTAPÇI
kitapci-deu@hotmail.com

A Different Solution of Political Amoral Behaviours: Constitutional Political Economy and Morality Approach

Abstract

Political morality is the most important element of policy making aim. Political amoral behaviors bring about political and economic corruptions and cause to deviation in the public resource allocation as well. The intersection point of politics and morality doesn't generate positive results for society. It is hard to expect politics to be ethical. Against amoral behaviors, Constitutional Political Economy is a very different solutions. Instead of waiting for politicians to be ethical, Constitutional Political Economy reveals that restriction the unlimited power and authority of politicians for politics doesn't become an institution outside of the morality.

Key Words : Constitutional Political Economy, Morality (Ethics), Political Morality.

JEL Classification Codes : B3, H3.

Özet

Siyasal ahlak siyasetin yapılış amacının en önemli unsurudur. Siyasal ahlak dışı davranışlar siyasi ve ekonomik yozlaşmaları beraberinde getirmekte, kamusal kaynak tahsisinde de sapmalara neden olmaktadır. Siyaset ve ahlakın kesiştiği nokta toplum için çoğu zaman olumlu sonuçlar yaratmamaktadır. Siyasetten ahlaklı olmasını beklemek güçtür. Siyasal ahlak dışı davranışlara karşı Anayasal İktisat çok farklı bir çözüm getirmektedir. Anayasal İktisat siyasetçinin ahlaklı olmasını beklemek yerine siyasetin ahlak dışı bir kurum haline gelmemesi için siyasetçinin sınırsız güç ve yetkilerinin sınırlandırılması görüşünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler : Anayasal İktisat, Ahlak, Siyasal Ahlak.

1. Giriş

Ahlak insanların toplumda nasıl davranmaları gerektiği konusuna ilişkin ölçütler koymaktadır. Ahlak aynı zamanda insanlara bir sorumluluk bilinci de yüklemektedir. Toplumdaki değer yargıları ışığında ahlak insanlara bir rol biçmekte; neyin iyi neyin kötü, hangi davranışların erdemli hangi davranışların erdemsiz olduğu da toplumdaki değerlerin bileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Tüm kamu kaynaklarını yönetmekle ve bunları adaletli bir şekilde tahsis etmekle görevlendirilen siyasetçilerin de ahlaka uygun davranmaları son derece önemlidir. Siyaset insanları mutlu kılma adına gerçekleştirilen en önemli araçlardan biridir. Siyasetin bir araç olarak görülmeyip bir amaç olarak görülmesi siyasal ahlakın dışına çıkmak demektir. Siyasal ahlak siyasetin temel yapı taşlarından birisidir. Siyasal ahlakın dışına çıkılması siyaseti de ahlaksız bir hale büründürmektedir. Hatta çoğu erdemli insan siyasetin ahlakla bağdaşmayan kötü örneklerini görerek siyasetten uzaklaşmaya çalışmaktadır. Bu açıdan siyasetle ahlakın ne kadar bağdaşıp bağdaşmadığı konusu tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Temelde siyasetle ahlâk arasındaki ilişki üç farklı yaklaşımla ele alınmaktadır (Dursun, 2005: 19). Bu yaklaşımlar siyaseti ahlâka feda eden Platoncu yaklaşım, siyasetin ahlâkî değerlere bağlanarak yapılamayacağını savunan Machiavellici yaklaşım ile siyasetin kendi varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan ahlâkî değerlerin gelişeceği ortamı hazırlayacağı demokratik yaklaşımdır. Bu çalışmada öne sürülen Anayasal İktisat yaklaşımı bu üç yaklaşımın dışında farklı bir ahlak ve siyaset ilişkisini ortaya koymaktadır. Anayasal iktisat ahlak ve siyaset tartışmalarının ötesinde siyasal ahlak dışı davranışlara kesin ve net çözümler üretmektedir. Siyasetçilerin yapısı gereği ahlak dışı davranışlarda bulunabilmesi ihtimaline karşı siyasetçilerin bu güç yetkilerinin nasıl sınırlandırılması konusunun altı çizilmektedir.

Bu çalışmada şimdye kadar siyasetin bir eylem alanı (pozitif) olmasına karşın ahlakın olması gerekenleri (normatif) ortaya koyan bir olgu olmasından kaynaklanan ahlak ve siyaset arasındaki tartışma ortadan kaldırılarak Anayasal İktisadın siyasal ahlak dışı davranışların oluşmamasına dair ortaya koyduğu somut çözümler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. Ahlak Kavramı

Ahlâk ilk planda insanların toplum içindeki davranış kalıplarını ve birbiriyle ilişkilerini düzenlemede etkin rol oynayan bir değerler sistemi olarak görülebilir (Kılavuz, 2002: 256). Ahlâklı kişi, toplum yaşamının bireye yüklediği görevler ve yükümlülükler ile kişisel çıkarları arasında denge kurabilen bir kişidir. Ahlâkın tanımında “vicdana” öncelik tanıyan Sokrates, Aziz Augustinus, Montaigne'e göre ahlâk, kendisiyle baş başa kalan vicdanın ayrılmaz parçasıdır. Jean Jacques Rousseau, vicdanın iyi ve kötü karşısında

şaşmaz bir yargıç olduğunu ileri sürmüştür. Aristoteles'e göre, “doğruluğun ne olduğunu, ancak doğru insan bilebilir” Ahlâkın konusu insanı erdemli kılmaktır. Akıl ahlâkın yol göstericisidir. Ahlâkın görevi, “iyi ve kötüyü değerlendirmektir”. Descartes'e göre, insanın içinde beliren bir başkasının hakkına el koyması yönünde isteğine karşı çıkması; istemese dahi zor durumdaki bir başkasına yardım elini uzatması için doğru düşünmesi yeterlidir (Aliefendioğlu, 1999: 154–155).

Ahlak sözcüğü kimi zaman etik sözcüğünün yerine kullanılabilir. Fakat etik ve ahlak sözcüklerinin köküne inildiğinde bu iki kavramın anlam olarak birbirine yakın durmasına rağmen birtakım farklılıklar taşıdığı da ortaya çıkmaktadır. Etik, karakter ve alışkanlık anlamına gelen Grekçe *ethos*'tan; ahlak karşılığı kullanılan Latince moral kelimesi ise, yine adet, alışkanlık, karakter anlamına gelen *mos*'tan türetilmiştir. Her iki kelime de huy, karakter, mizaç, alışkanlık ve yaratılış gibi anlamlara gelse de, zaman içinde farklı kullanım alanları oluşmuştur. Buna göre ahlak, sosyal bir varlık olan insanın içinde yaşadığı toplumun davranış kurallarının toplamıdır ve bu kurallara uygun davranmak da ahlaklılıktır. Etik ise ahlak fenomeni üzerine düşünme, bu olgunun kendisine yönelik araştırmadır. Diğer bir deyişle ahlak yaşanılardır, etik ise düşünülendir. Bu bakımdan ahlaki toplumun bize giydirdiği bir elbise olarak nitelendirmek mümkündür (Poyraz, 2008: 16–17). Etik ise daha çok kişilerin inançlarının, tutumlarının ve davranışlarının bileşiminden oluşan bir değerler kümesi şeklinde ifade edilebilir (Kavran ve Wyman, 2009: 10). Etiğin soyut ve kuramsal bakış açısının tersine ahlak, bireylerin günlük yaşam içerisinde nasıl yaşamaları gerektiğini ince ayrıntılar içinde pratik açıdan düşünmektedir (Kılavuz, 2002: 256).

2.1. Siyasal Ahlak

Ahlâk siyaset, ekonomi ve ticaret gibi bir toplumsal eylem alanı değil bu eylem ve davranışların nasıl olacağını gösteren bir kurallar ve değerler sistemidir. Ahlâk, toplum hayatında insanların davranışlarının *nasıl olması gerektiğine* ilişkin ölçüler koymakta ve davranış sahiplerine bir “vazife” (ödev) yüklemektedir (Dursun, 2005: 19). Tabii ki bu ödev sorumluluğu sadece vatandaşlara ait değildir. Bu açıdan siyasette ya da devlet yönetiminde yer alması gereken ya da beklenen değer yargıları ve normlar da ahlâkın siyasal boyutunu ortaya koymaktadır. Siyasal ahlak siyasal karar alma sürecinde geçerli olan (ya da geçerli olması beklenen) değer yargılarının, örf ve adetlerin, normların ve kuralların oluşturduğu sistem bütünüdür ifade etmektedir. Siyasal karar alma sürecinde kamusal mal ve hizmetler arz edilmektedir. Bu hizmetleri arz edenler Hükümet ve Bürokrasi'dir. Kamusal mal ve hizmetlere talepte bulunanlar ise seçmenlerdir. Seçmenler siyasal süreçte isteklerini ve arzularını ya da direkt olarak oylamaya katılmak suretiyle ya da birlikler oluşturmak suretiyle açıklarlar. O halde siyasal süreçte dört aktörün varlığından söz edilebilir. Siyasal Partiler, Bürokrasi, Baskı ve Çıkar Grupları ve Seçmenler'dir (Aktan, 1994a: 17–18). Bu dört aktör için de ahlaki norm ve ölçüler söz konusudur. Bu noktada en büyük ahlaki sorumluluk iktidar gücünü elinde bulunduran hükümete

düşmektedir.

2.1.1. Seçim Öncesi ve Seçim Sonrası Politikacının Ahlak Dışı Davranışları

Siyasal partilerin, seçim öncesinde halka tanıttıkları programlarını iktidara geldiklerinde yerine getirmeleri ve böylece verdikleri sözü tutmaları ahlâksal görevleridir. Petter, kamu görevlilerinin sorumluluklarını ahlaki, mesleki, mali, yasal ve kamusal sorumluluk alanları olarak sınıflandırmıştır (Özdemir, 2008: 182). Bazı nedenlerle programlarını yerine getiremiyor olmaları durumunda da nedenini halka dürüstlikle, gecikmeden açıklamaları ahlâksal görevlerinin ve halka karşı taşıdıkları sorumluluğun gereğidir. Demokratik bir siyasal yönetimde bu denli önemli görevler yüklenen siyasal partiler, Anayasa ve siyasî partiler yasasına göre, seçim yoluyla ulusal istencin oluşmasını sağlamak, ülkenin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşması amacını gütmek, ülke çapında faaliyet göstermek, insan haklarına, demokrasiye ve ülkenin bütünlüğüne ve laiklik ilkesine uymak yükümlülüğü altına girmişlerdir. Siyasî partiler, kurulduklarında, yasanın belirlediği amaç kapsamında kalacaklarını ve bu sınırlar içerisinde çalışacaklarını belirlemektedirler (Aliefendioğlu, 1999: 158). Fakat zamanla siyasal iktidarın bu sınırların dışına çıkarak hareket etmesi siyasal anlamda yozlaşmaları beraberinde getirmekte ve kamusal kaynakların tahsisinde çarpıklıklara neden olabilmektedir. Nikita Kruşçev'in de belirttiği gibi politikacılar nehrin olmadığı yerde bile köprü kurma vaadi verebilmektedirler. En kötüsü de kamu görevlilerinin yolsuzlukların içine bulaştıkları, rüşvet aldıkları, zimmetine para geçirdikleri, eş dost kayırmacılığı (kronizm) yaptıkları, ahbab çavuş ilişkisi içerisinde buldukları ve rant kollayan bir kesimin oluşmasında başrol oynadıkları gibi durumlar her geçen gün artmaktadır.

Bu amaçla “Fredericson, değerleri, kamu yönetiminin en önemli unsuru olarak görmüş ve başta anayasa olmak üzere, yasalara, dürüstlüğe, profesyonelliğe ve bireysel ahlaka bağlı olmanın önemine dikkat çekmiştir” (Özdemir, 2008: 186–187). “*Ona göre kamu yönetiminde gözlenen pek çok etik dışı uygulamanın gerçek nedeni politikacıların tutum ve eylemleridir. Örneğin, bir kamu görevlisi, etik dışı bir davranış yaptığı zaman, bu davranışı bir yasa ya da üstün emrine dayanarak yaptığını ifade edebilir ve böylece kendi sorumluluğundan kurtulmaya çalışabilir*”.

2.1.2. Demokrasinin Yozlaşması: Ahlaki Çöküntü

Özel hayatlarında birer homo-economicus olan bireylerin kamu ekonomisinde de bu güdüyle davranması kamu yararı ilkesini ortadan kaldırmış, kamu kaynaklarının tahsisinde de birtakım yozlaşmaları beraberinde getirmiştir.

Liberal toplumun “Victoria Dönemi” diye adlandırılan dönemlerinde örneğin İngiltere’de ferдин kendi ailesinin geçimini sürdürürken göz önünde tuttuğu; çok çalışıp,

çok kazanmak; tasarruf edip para biriktirmek, borçlanmamak ve faizden kaçınmak, başkalarının ve bu arada devletin malına ve mülküne saygılı davranmak gibi temel ilkeler; politik yaşamda seçmen, politikacı ve bürokrat olarak görev aldıklarında da fertleri bağlar durumdaydı. Ancak politikacıların ve seçmenlerin “devlet hazinesinin kişisel çıkarlar için kullanılabileceğini keşfetmeleri”nden sonra ferdin kendi yaşamına yön verirken göz önünde tuttuğu ahlaki kurallar başka, toplum adına hizmet yaparken başka olmuştur. Diğer bir deyişle toplum adına hizmet yapan fert kendini ahlaki kurallarla bağlı saymaz hale gelmiştir (Savaş, 2007: 21).

Yine aynı sebeple, hem siyasi iktidar hem de fertlerin ahlaki değer yargıları değişmiş; “gelirine göre harcamak”, “tasarruf yapmak”, “toplumsal çıkarları ön planda tutmak” gibi ahlaki ilkeler tahrip olmuş, bunların yerini “köşeyi dönmek”, “hızlı yaşamak” ve “aileyi su başına toplamak” gibi ilkeler alırken “devlet malı deniz yemeyen domuz” ve “merak etmeyin alışveriş” gibi sloganlar insan ve toplum yaşamına yön veren ilkeler haline gelmiştir (Savaş, 1997: 4–5). Bu durumun oluşmasındaki en önemli faktör “kişisel çıkar-oy alışverişi” ile formüle edilen seçmen-politikacı ilişkisine aittir. Bu ilişkiyi yozlaştıran nedenlerden biri hem seçmen hem de politikacı olarak fertlerin, ahlaki kurallardan uzaklaşması, diğeri de devlet malını yağmalayan politikacının, sadece “seçimi kaybetmek” gibi bir cezayla cezalandırılmasıdır (Savaş, 2007: 20–21). Oysa ceza hukukunun temel ilkelerinden biri olan “suç ile cezanın orantılı olması” ilkesi demokrasilerde devlet hazinesini yağmalayan politikacıya uygulanmayan bir ilkedir. Ayrıca hırsızlık, rüşvet ve yetkisini kötüye kullanmak gibi bir suç oluşturmadığı sürece siyasi iktidardaki politikacının devlet varlığını har vurup harman savurması bir “suç” olarak düşünülmemektedir. Bütün bu yapılanlar “hükümet politikasının gereği” olarak kabul edilir ve ulusal kaynakları yok eden ekonomik dengeleri altüst eden, üstelik gelecek nesillerin refahını ipotek altına alan bir hükümet sadece “seçimi kaybetmek” ile cezalandırılır. Siyasi iktidarın karşısında sadece “seçimi kaybetmek” gibi bir müeyyide konulmuş olması da, politikacının ahlaki kurallardan kolaylıkla vazgeçebilmesinin bir diğer nedenini oluşturmaktadır (Savaş, 2007: 21). Özetle Lord Acton’un “Mutlak güç ahlaksızlaştırır” ilkesi ekonomik-politik yaşamda tezahür eder hale gelmiştir.

2.1.3. Siyasi Ahlakın Tamamlayıcı Bir Unsuru Olarak Vergi Ahlakı

Ahlak sadece “uyulması beklenen kuralları “değil aynı zamanda “yapılması gereken (ya da beklenen) görevleri” de belirtir. Bu çerçevede aileden ve tüm toplumdan bir sorumluluk beklenmektedir. Sorumluluk esasen “ödev ahlakı”dır. Örneğin, toplumun vergi ödeme bilinci ve şuurunun yerleşmiş olması bir ödev ahlakıdır. Bu anlamda vergi ahlakı, sorumluluk bilincinin gelişmiş ve kurumsallaşmış olması ile yakın ilişki içerisinde (Aktan, 1994a: 7). Bu durumda hiç şüphesiz bir toplumun ahlak normları ile vergileme arasında bir yakın ilişkinin mevcut olduğu söylenilebilir. Kişilerin vergiye karşı duyarlılıkları çok farklı olabilmektedir. Özellikle bu durumun oluşmasında siyasal ahlakın kişiler üzerinde bıraktığı izlenimin etkisi çok fazladır. James ve diğerleri (2001) tarafından

yapılan vergi ahlakı ilgili çalışmalarda kamu mali politikalarının en önemli ayakları olan kamu kaynaklarının tahsis ve dağıtım mekanizmalarının devlet tarafından adaletli yapıldığı düşüncesinin vergi ahlakını olumlu yönde etkilediği ortaya konulmuştur (Torgler ve Schaltegger, 2005: 3–4).

2.1.3.1. Seçmen Ne Kadar Ahlaklı Olabilir?

Hiç şüphesiz vergi ödemeyi bir ödev ahlakı olarak ele alan ve vergi kaçakçılığını ayıplayan ve kınayan bir toplumda bireylerin vergiye gönüllü uyumun kendiliğinden sağlanabileceği söylenebilir (Aktan, 2006c: 131). Bu bakış “Ahlaki Duygular Teorisi” kapsamında değerlendirilir. Ahlakî bakış açısından hariç “Rasyonel Tercih Teorisi” kapsamında bireyler birer homo-economicus gibi davranarak ödeyeceği vergiyi minimize etmek isterler. Bu noktada devlet hukuki cebir yetkisini de göz önünde bulundurarak vergiye uyumu cezai yaptırımlarla gerçekleştirecektir. Her ne kadar vergi alanında devletin yaptırım gücü mekanizmalarının genişliği ya da etkinliği olsa da vergi ahlakının tam olarak yerleşmesinde tam manasıyla etkili olmayabilir. Ülkelerin tarihsel arka platformunda verginin bireyler için ne anlam ifade ettiği vergi ahlakının yerleşmesi açısından son derece önemlidir. Örneğin Amerika’da vergi ile ilgili gelişmelerin arka planına bakıldığında özellikle vergi sınırlandırmaları ve vergiye olan duyarlılık konusunda halkın baştan beri istekli olduğu anlaşılmaktadır. Zira İngiliz kolonisi olan Amerika’nın bağımsızlık mücadelesini verirken “temsilsiz vergi olmaz” şeklinde bir anlayış geleneğine sahip olması Amerikan vatandaşlarının geçmişten günümüze vergi konusuna verdiği önemi gayet net göstermektedir (Alm ve Skidmore, 1999: 481–482). Amerikan filmlerinde sıklıkla görmeye alıştığımız “Hayatta iki şeyden kaçamazsın; biri ölüm diğeri ise vergi” şeklindeki ifadeler dikkate değerdir.

Seçmen oyunu, kazandığı ahlâksal değerlere, siyasal partiler ile adaylar hakkında sahip olduğu bilgiye göre kullanır. Önyargılarına ya da spor kulübü tutarcasına fanatik siyasal parti bağlantısıyla oyunu kullanan seçmen iyi ile kötü, yanlışla doğru arasında oy kullanmanın ahlâksal bağlantısını kuramaz; oy kullanmanın doğru seçim yapmanın bir etik ödev olduğunun bilincine varamaz. Vicdanı karşısında kendisini sorgulayarak oyunu kullanan seçmen, ahlâksal değerlere uygun davranmış, yanılma payını azaltmış olur. Seçmenin oy kullanması, aynı zamanda demokratik işlev açısından yönetime katılmadır. Seçmenin görevi seçtiği temsilcisinin nasıl çalıştığını olabildiğince yakından izlemesi onun ahlâksal sorumluluğunun bir başka boyutudur. Seçmen, temsilcilerini eleştirirken, kullandığı oyla kendisinin de yönetimden sorumlu bulunduğunu sürekli anımsamalıdır (Aliefendioğlu, 1999: 157).

Bazı durumlarda güçlü ahlaki değerlere sahip bir seçmenin bile ekonomik yaşamda bu değerleri pek fazla dikkate almadığı durumlar da ortaya çıkabilmektedir. Örneğin; yolda bulduğu paranın sahibini araştıran, yazılı belgesi olmasa bile borcuna son kuruşuna kadar sadık, kursağına haram para girmemiş bir vatandaş düşünelim. Bu kişinin

güçlü ahlaki değerlere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Sizce bu vatandaş faturasız mal alır satar mı? Gelir vergisi ödememek için gelirini saklar mı? Ruhsatsız inşaat yapar mı? Bekleme kuyruklarına yandan sızar mı? Vergi denetçisine rüşvet verir mi? Bu sorulara cevap olarak güvenle “hayır yapmaz” diyemezsiniz. Çünkü özel alandaki güçlü ahlaki değerler kamu alanını kapsamayabilmektedir. Bunu paralel olarak kişinin haksız kazanç sağlaması da çoğu zaman takdirle karşılanabilmektedir (Akat, 2006).

3. Anayasal İktisat Yaklaşımı

Anayasal İktisat yaklaşımının arka planını Kamu Tercihi teorisi oluşturmaktadır. Kamu tercihi, piyasa dışı karar alma mekanizmasının ekonomik analizi veya basitçe ekonomi biliminin politika bilimine uygulanması olarak tanımlanabilir Kamu Tercihi Teorisi 1960’lı yıllarda yaşanan ekonomik sorunlara çözüm olarak geliştirilen, öncülüğünü 1986 Nobel Ekonomi Ödülü sahibi James M. Buchanan’ın yaptığı çağdaş iktisadi yaklaşımlardan biridir. Buchanan, Tullock ve Downs gibi kamu tercihi teorisyenleri, kamu ekonomisindeki aktörlerin (politikacıların ve bürokratların) tıpkı bireyler gibi rasyonel davrandıklarını savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre “Bireylerin piyasa sürecindeki alıcı ve satıcı rolleri, siyasi ortamda oy verici, vergi ödeyici, politikacı, bürokrat veya kamu hizmetlerinden yararlanıcı gibi rollere dönüştüğünde kişilik değişimine uğramayacakları eşyanın tabiatının doğal bir sonucudur”. Bu sebeptedir ki kamu ekonomisinde de özel çıkar maksimizasyonunun varlığı kabul edilmektedir (Dura, 2006: 110; Kinnear, 1999: 131–132). Anayasal İktisat teorisinde ise devletin bireylerin can ve mal güvenliğini sağlamasına karşılık onun hak ve özgürlüklerine özellikle politikacıların sınırsız olan güç yetkilerine karşı ne tür sınırlamalar getirebileceği ve bu sınırlamaların neler olması gerektiği konusu tartışılmaktadır.

3.1. Anayasal İktisat ve Ahlak Felsefesi

Anayasal İktisat ilgilendiği alan itibariyle ahlak konusunu öncelikli olarak ele almış politik düşüncenin ahlaktan türediğini ortaya koymuştur. Brand Blanshard (1966) politik düşüncenin ahlakla bağımlı olduğunu, politik problemlerin aynı zamanda ahlaki problemlerle sonuçlandığını ortaya koymuş ve bu konuda devlete düşen sorumlulukların neler olması gerektiğine de dikkat çekmiştir (Yeager, 1988: 4–5). Buchanan’ın ahlak felsefesinde de “anlaşma”nın kendisi iyiyi oluşturmaktadır. Değerler sadece bireylerde bulunduğundan, ancak onlar, başlaması konusunda hep beraber anlaşarak, bir sosyal sonucu destekleyebilir. Vurgu bütünüyle prosedür üzerinedir, neticede ortaya çıkacak sonuçlarla ilgili hiçbir ahlaki denetim mümkün değildir. Bu bakımdan Buchanan’ın sözleşmecî ahlakı, yapısal sonuçlar bakımından açık uçludur (Rowley, 2002: 65–66).

James Buchanan ve Gordon Tullock’un ortak eserleri *Oybirliğinin Hesabı*’nın (The Calculus of Consent–1962) basılmasıyla birlikte 1960’ların başından beri yeni sözleşmeciler, sonuççuluktan çok prosedürün ahlaki önemine vurgu yaparak, egemen

faydacı ahlaka karşı bir görüş sergilemişlerdir (Rowley, 2002: 55). Aynı zamanda Douglas North kurumları bir toplumda oynanan oyunun kurallarına benzeterek politikanın bir kurum olması dolayısıyla en büyük rolün politikacının ahlaki sorumluluğunda olduğunu görerek siyasal karar alma sürecinde politikacıların sınırsız yetkilerinin sınırlandırılması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Anayasal İktisat aynı zamanda insanların özel hayattaki çıkarıcı ve faydacı yaklaşımın kamusal alanda da devam ettiğini ortaya koymuşlardır. Bu yaklaşımı Buchanan “bireysel çıkarın mevcut olmaması durumunda başka bir çıkarın da söz konusu olamayacağı” görüşüyle dile getirmiştir. Tam bu noktada Buchanan politikacılara bir ahlaki sınırlama koymak yerine ahlaki yozlaşmalara neden olabilecek faktörlerin ortadan kaldırılması için politikalar (sınırlamalar) geliştirmenin önemini vurgulamıştır. Bu bakımdan Anayasal iktisat “ahlaki toplum”dan “ahlaki düzene” geçiş konusunda neler yapılabileceğinin altını çizmektedir (Buchanan, <http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/tandircioglu-borc-finansmani.pdf>).

Özellikle David Hume’ın da altını çizdiği ahlâklı, dürüst, haysiyetli, kamu çıkarını öncelikli olarak düşünen tarzda niteliklere sahip siyasetçileri seçmek mümkün olmadığına göre; öncelikli olarak yapılması gereken politikacının ahlâklı, dürüst, haysiyetli davranmasını gerektirecek şekilde kuralların oluşturulmasıdır. Anayasal İktisadın bu görüşünde politikacılar ve bürokratlar sıradan insanlar gibi görülmekte, politika da, birçok oyuncunun içerisinde oynadığı tamamen farklı hedefleri olan ya içsel tutarlılığı ya da etkinliği bulunmayan bir oyuna benzetilmektedir. (Buchanan, <http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-buchanan-pozitif-kamu-tercihi.pdf>, 15.12.2008). Buchanan bu durumu şu cümlelerle izah etmektedir. (Aktaran: Aktan, 1994b: 120).

“Siyaseti ıslah etmek için, siyaset oyununun ‘kuralları’nu ıslah etmek gereklidir. Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat perspektifi içerisinde siyasetin ıslah edilmesi için güç ve yetkilerini ‘kamu çıkarı’ doğrultusunda kullanacak iyi ahlak sahibi kimselerin seçilmesi ve bunların yönetime getirilmesi şeklinde bir öneri söz konusu değildir. Bir oyun kuralları ile belirlenir ve daha iyi bir oyuna ancak oyunun kurallarını değiştirmek suretiyle ulaşılabilir.”

3.1.1. Kişisel Çıkar Yaklaşımı ve Fert

Anayasal iktisat felsefesine göre piyasada da politikada da ortaya çıkan sonuçları yaratan tek unsur “fert”tir. Ferdin dışında herhangi “organik” bir varlık söz konusu değildir. Ferdin seçimi hiç şüphe yok ki içinde bulunulan “kurumsal yapı”yı etkilemektedir. Ancak iktisat teorisinde ferdi seçimler her türlü kurumsal etkinin dışında ele alınır ve böyle bir seçim sonucunda ferdin “fayda maksimizasyonu”na ulaştığı öne

sürülür. Politika da ise yapılan seçimler yönünden “kurumsal” ve “yasal” yapının ihmal edilmesi mümkün olmadığı gibi karar veren ferdin bir maksimizasyonu gerçekleştirdiğini iddia etmek de söz konusu olamaz. Çünkü Buchanan’ın da vurguladığı gibi “Adam Smith’in görünmez elinin politikada bir karşıtı yoktur” (Savaş, 2007: 33).

Yine de kurumsal yapının dikkate alınmaması ve piyasada ferdin daima fayda maksimizasyonuna ulaştığının farzedilmesi gibi iki önemli eksikliğe rağmen, iktisat ilminde; piyasada oluşan kararların tek sahibi olarak ferdin gösterilmesi; politikaya da uygulanabilir. Kısaca söylemek gerekirse, ferdin seçim ile ilgili davranışını değişik seçim ortamlarına uygulamak mümkündür. Ortaya çıkacak farklar, ferdin seçim davranışının değişmesinden değil, seçimin yapıldığı ortamın kurumsal farklarından doğacaktır (Sakal, <http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/sakal-kamu-ekonomisi-teorisi.pdf>). Özellikle politikanın içinde bulunduğu rekabet ortamı politikacıyı devamlı olarak davranışlarını oy kaybı ve kazancı yönünden değerlendirmeye sürüklemektedir. Eğer bir politikacı, oy kazandırıcı politikaları; ahlaki olmadıkları gibi gerekçelerle desteklemekten kaçınırsa, bir başka politikacının bunları destekleyeceğini ve kendisi yerine seçimi kazanacağını bilir. Bunun içindir ki politik rekabet, toplumsal değerlendirmelere yatkın bir politikacıyı dahi, karar alırken “oy hesabı” yapmaya zorlamaktadır. Kar motifinin terk edilmesi bir firmayı piyasadan silip atarsa, oy hesabının ihmal de politikacıyı politikadan silip atmaktadır. Karı da, oyu da kazanmanın en kolay yolu “vatandaşlar ne istiyorsa onu vermek” veya “veriyor görünmek”tir (Savaş, 1997: 65). Genelde siyasi ve ekonomik sebepler çağdaş demokrasilerde bütçe açığı ve buna bağlı olarak da enflasyon ve ödemeler dengesi açıklarını adeta “vazgeçilmez özellikler” haline getirmiştir. Bunun temel nedeni tüm siyasi iktidarı ele geçirmek için rekabet eden politikacıların, seçmenlerin ve bürokratların “kişisel çıkar duygusu” ile hareket etmesidir. İnsanların doğuştan sahip olduğu veya aile çevresinde edindiği ahlak, aile fertlerine olan bağlılık ve sadakatle sınırlıdır. İnsanları aileden daha geniş topluluklar içinde ahlaklı davranmaya sevk eden, tarihsel bir süreç içerisinde oluşan kültürel ortamdır. Hayek’in “Büyük Toplum”, Buchanan’ın da “ahlaki düzen” adını verdiği bu ortamın doğuşu sayesinde “mülkiyet hakkı” ve “ticari faaliyet” ortaya çıkmış ve piyasa güçlerinin “kendiliğinden işleyen bir koordinasyon sistemi” yaratması mümkün hale gelmiştir (Savaş, 2007: 20).

3.1.2. Ahlaki Çıkmaza Giden Yol

Anayasal iktisat bireylerin sosyal bir anayasa uygulayarak elde ettikleri kazançlar üzerinde odaklanır ve bu tam olarak bir anayasal iktisat perspektifiyle “ahlakın” konusunun ne olduğu ile ilgilidir. Karşılıklı yararlı sınırlamalar için açık bir örnek, yolların kurallarıdır. Eğer hangi tarafa gideceğimize duruma göre karar vermek yerine, kendimizi genel olarak yolun bir tarafında, sağ veya sol, gitmekle sınırlandırırsak hepimiz avantajlı çıkarız. Ama biz bu kuralları benimsediğimizde diğerleri bunları uygulamazsa hiçbir yararı olmaz. Tersine diğerleri bu kuralları benimsediğinde yapılacak en iyi şey bunları

uygulamaktır (Vanberg, 2002: 250).

Yol kuralları örneği oyun teorisinde “anlaşmalar” diye adlandırılan şeydir. Eğer birisi yolun sağ tarafında gitme kuralını ihlal ederse, bunu ahlaki bir sorun olarak ele alınmamakta ya da yolun kurallarının öğrenilmesini ahlak eğitimimizin bir parçası sayılmamaktadır. Ahlak açıkça kurallarla da ilgilidir ama ahlak kuralları anlaşmalarından farklı bir özellik taşır. Filozof David Gauthier anlaşma yoluyla ahlak (Morals by agreements) adlı kitabında ahlak prensiplerini bireysel ilgi yolunda tarafsız sınırlamalar olarak tanımlayarak geleneksel ahlak anlayışına ulaşabileceğimizi savunmaktadır. Ahlaki problem oyun teorisinin mahkum açmazı olarak ifade ettiği örnekle daha açık bir şekilde analitik olarak ortaya konulabilir ve ahlaki sınırlamalar bu tip açmazların üstesinden gelebilecek kısıtlamalar olarak kabul edilebilir. Daha belirgin olarak, Gauthier ahlak problemi olarak algılan şeyin analitik olarak bir mahkumun ikilemi olarak tanımlanan oyunun kurallarının neler olduğunun anlaşılır bir şekilde temsil edilebileceğini, ahlaki prensiplerin öyle ikilemlerin üstesinden gelmemizi sağlayan baskılar olduğunun söylenebileceğini ileri sürmektedir. Gauthier’ in belirttiği gibi “ahlaki iddialar hangi güçten kaynaklanırsa kaynaklansın tamamen tutuklunun ikilemi tarafından temsil edilen karşılıklı etkileşimin yapısal problemin üstesinden gelen rollerden kaynaklanır.” (Vanberg, 2002: 250-251; Vanberg ve Congleton, 1992: 418).

Ahlaki prensiplerin neler olduğu düşünüldüğünde zaman dürüst olmak, yalan söylememek, başkalarını dolandırmamak, sözünde durmak, başkalarının mülkiyetine saygı duymak ve v.s. gibi kurallar akla gelmektedir. Bu gibi kurallara göre herhangi biri, gerçekten insanlar kendileri ile ilgili karşılıklı etkileşim içinde oldukları zaman, tutuklunun ikileminin üstesinden gelebileceklerini gösterebilir, yani kendi mesleki çıkarları üzerindeki ahlaki baskılara saygı duymadıkları zaman avantajlar elde edilemeyeceğinin farkına varabilirler (Vanberg, 2002: 251). Ahlak İlkeleri (The Principles of Ethics) adlı eserinde Herbert Spencer (1820- 1903) “Herkes ahlaklı olmayınca hiç kimse ahlaklı olamaz.” diye yazmaktadır. Yani birinin ahlaka uygun olmayan davranışlarda bulunması diğerlerinin de ahlak-dışı (gayri ahlaki) davranmasına neden olabilir. Spencer’in ahlak konusunda verdiği mesaj oldukça açıktır; bir kişinin ahlaklı olması yetmez! Ya da bir tek alanda ahlaka uygun olan davranışların bulunması yeterli değildir, tüm alanlarda ahlaka uygun ilkelerin ve standartların yürürlükte olması gerekmektedir (Aktan, 2004: 6). Tablodan da görüldüğü gibi, eğer bir kişi kendi ahlaki kurallarını benimseyip davranışlarını sınırlandırmadığı takdirde kendisi için en iyi sonuç ortaya çıkarken karşı taraf için en kötü sonuç ortaya çıkmaktadır.

Tablo: 1
Ahlak Çıkmazı

B

	Benimsenilen ahlaki kurallar	Sınırlanmamış eylemler
Benimsenilen ahlaki kurallar	S;S	W;B
Sınırlanmamış eylemler	B;W	T;T

A

B: En iyi sonuç S: En iyi ikinci sonuç

T: Üçüncü en iyi sonuç W: En kötü sonuç

Kaynak: VANBERG, Viktor J. Anayasal İktisat, Ahlak ve Ekonomik Düzen Politikası, Çev. Melek Seferoğlu, İçinde: Anayasal İktisat, Editör: Coşkun Can Aktan, Siyasal Kitabevi, Ankara, Ağustos-2002, s. 251.

Anayasal İktisadın asıl ilgi alanı fertlerin üzerindeki baskıları kabullenerek menfaatlerini nasıl gerçekleştirebilecekleri aynı zamanda fertlerin davranışları üzerindeki ortaklaşa empoze edilen baskılar ile çıkarlarını nasıl gerçekleştirebilecekleri sorunudur (Vanberg, 2002: 251–252). Genel olarak ifade etmek gerekirse Anayasal iktisat perspektifinin aydınlığa kavuşturabileceği ilk husus, ahlaki prensiplerin insanoğlunun ilgisinden tamamen ayrılmış değerler olmadığı, fakat onların ortak sosyal yapısal değerler olduğu, sosyal çevrede yaşatılmak istenilen oyunun kurallarıyla ilgili tercihlerin olduğudur. Bu açıdan bakıldığında ahlak bilimi felsefecilerinin cevabını aradığı sorular ile anayasal iktisatçıların araştırdığı sorular arasında bir eşitliğin olduğu söylenebilir. Ahlak bilimi felsefecisinin sorusu “doğrunun ne olduğu” veya “idare etmenin adil olduğu kuralların neler olduğudur”. Anayasal iktisatçının sorusu ise “toplum fertlerinin yargılanmasında ortak anayasal değerindeki kuralların neler olduğudur” (Vanberg, 2002: 254).

3.2. Gayri-ahlaki Durumlara Karşı Anayasal Kuralların Vazgeçilmezliği

Geçmiş dönemlerde Descartesçi Akılcılık (rasyonalizm), doğal hukuk felsefesi ve Benthamcı faydacılık yaklaşımları akıllı, dürüst, erdemli ve yardımsever insanlardan oluşan yöneticiler, hükümetler ve mantık ilkeleri (akılcılık), iktisadi ya da sosyal olgular veya kurumların oluşturulması, yönlendirilmesi ve gerektiğinde revize edilmesi için yeterli görülmekteydi. Aynı zamanda Sosyal Mühendislik olarak da adlandırılabilen bu düşüncede insan aklına ve bilime sonsuz güven duyulmaktadır (Odabaş ve Güngör, 1999: 23). Bu düşünce zaman içerisinde değişmiş iktisadi sosyal olgularla birlikte kurumların oluşturulmasında ve yönlendirilmesinde yasaların ve anayasaların önemi ortaya çıkmıştır.

Toplumsal yaşamada anayasalara olan ihtiyaç geçmişten günümüze birçok bilim adamı tarafından seslendirilmiş; Platon’un “Ahlak ve iyi terbiye için iyi bir anayasa

gereklidir.” sözü anayasanın gerekliliği konusunda dikkate değerdir. Diğer taraftan John Stuart Mill de “Anayasal devlet ilkesi, siyasal gücü elinde bulunduran kimselerin bu güçlerini kötüye kullanabileceklerinin varsayılmasını şart koşar.” şeklindeki ifadeleriyle anayasanın olmazsa olmaz bir kural olduğundan bahsetmiştir. Kamu Tercih ve Anayasal İktisat disiplinlerinin doğuşuna önderlik eden Nobel Ekonomi ödülü sahibi James M. Buchanan da iyi bir sosyal düzen ve iyi bir devlet yönetimi için kural ve kurumların üzerinde sıklıkla durmuştur. Buchanan devletin sahip olduğu güç ve yetkilerinin anayasal düzeyde sınırlandırılmasını savunmaktadır. Ona göre örneğin devletin para basma yetkisi anayasal düzeyde sınırlandırılmaya tabi tutulmalıdır. Kamu gücünü elinde bulunduran kişilerin bu gücü sınırsızca kullanmak hakkı ortadan kaldırılmalıdır. Bu noktada Lord Acton’un “Güç yozlaşma doğurur. Mutlak güç, mutlak yozlaşma demektir” şeklindeki ifadeleri Buchanan’ın düşüncelerini çok açık bir şekilde desteklemektedir (Aktan, 2006a: 30).

Buchanan, toplum halinde yaşamak için kurallara gerek olduğunu belirtmektedir. Buchanan Hobbes’un Leviathan adlı eserinde “kurallar olmadan hayatın tenha, yoksul, çirkin ve kaba” olacağı sözüne atıfta bulunarak kuralların önemine işaret etmektedir. Buchanan aynı zamanda kuralların en önemli özelliği olarak belirsizliği azaltmalarını göstermektedir. Kurallar ekonomik yaşamda belirsizliği azalttıkları için bireylerin karar alırken karşılaştıkları önemli bir riski de ortadan kaldırmaktadır. Çünkü ekonomik açıdan karar alırken en önemli risklerden biri belirsizliktir. Belirsizlik ya da önünü görmeme birey açısından karar alma aşamasında son derece önemli bir engeldir (Aktan, 2006a: 30). Bu noktada Anayasal iktisat yaklaşımı yöneticilere doğrudan ve veya dolaylı olarak nasıl davranmaları gerektiği konusunda tavsiyeler vermekten ziyade toplumda geçerli olacak olan alternatif anayasal kuralların oluşturulması kanaatindedir. Yani bu durum Anayasal İktisat felsefesinde amaca ulaşmak için her şeyin meşru sayılması şeklinde tezahür eden bir Machiavellian tarzı bir ahlak anlayışına yer verilmediğini ortaya koymaktadır (Brennan ve Buchanan, 1988: 187).

Yine Buchanan’a göre kuralları düzenlemek ve geliştirmek için politikayı geliştirmek elzemdir. Bu ilerleme etik olarak, güçlerini bir kısmını kamu menfaatleri için kullanılmaları kaçınılmaz olan, güçlü insanların seçilmesi sayesinde de sağlanmayacaktır. Bir oyun kendi kuralları ile tanımlanır ve daha iyi bir oyununsa ancak kuralları değiştirilerek üretilir. Konuya bu açıdan bakıldığında belirli politikalarda (örneğin vergi yasasındaki önerilen şu veya bu değişiklikler) görüş ve tavsiyelerde bulunmak pek hoş karşılanmamaktadır. (Buchanan,

<http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar1/ertekin-buchanan-kamutercih-perspektifi.pdf>). Olson’a göre de bazen her bir birey kendi yararını ne kadar zekice gözetecek biçimde davranırsa davranırsın bu toplumsal olarak rasyonel sonucun kendiliğinden ortaya çıkmasına kesinlikle yol açmaz. Bu durumda, toplumsal olarak etkin ve rasyonel bir sonucun ortaya çıkması kurumların devreye girmesiyle sağlanabilir (Demir, 2003: 66). Hayek de kurallar konusunda Buchanan’la fikir birliği içerisindedir. Hayek;

yapmamız ve yapmamamız gereken şeyler açısından bizden hangi fiillerin beklendiğini ve güç kullanımında hükümeti bağlayan kuralların neler olduğunu bildiğimiz takdirde, hükümetlerin keyfiliklerinden kurtulacağımızı ifade etmektedir. Hayek'e göre özgür toplum kuralsız, yasasız veya hükümet iktidarının olmadığı bir toplum değil; yönetimin kendisinin, insanların daha önceden malumu olan kurallarla tahdit edildiği bir toplumdur (Butler, 2001: 39).

3.2.1. Sözleşmecî Anayasa ve Buchanan'ın Görünmez Eli: Yapıcı Rasyonalizm

Anayasal politik iktisat teorisinin felsefî temellerini Sosyal Sözleşme Teorisi (Social Contract Theory) oluşturur. Sosyal sözleşme, toplumda birlikte yaşayan bireylerin, temel hak ve özgürlükleri ile toplumun içerisinde uyulması gereken kuralları içeren enformel kurallar üzerinde görüş birliğine varmalarını ifade etmektedir. İyi bir toplumsal düzenin temelleri, sosyal sözleşme içerisinde oluşturulmuş kural ve kurumlara dayalıdır. Sosyal sözleşme anayasal demokrasinin normatif ilkelerini içermektedir (Aktan, 2006b: 68).

Anayasal politik iktisat; iyi bir toplum düzeni oluşturacak politik kuralların ve kurumların sosyal sözleşme teorisine dayalı olarak belirlenmesini ifade etmektedir. Ancak, toplumun hem hukuki hem de kurumsal yapısını yönlendirecek anayasaların, vatandaşların bilinçli gayretleri ile ideal şeklini alacağını kabul eder. Bu aynı zamanda Rawls'ın sosyal sözleşme teorisine de aynı anlama gelmektedir. Fakat insanların bu sosyal sözleşmeyi oluştururken “bilgisizlik perdesi” ile hareket etmesi gerekmektedir (Aktan ve Dileyci, 2007: 30–31). Bu düşünce literatürde “Sözleşmecî Anayasacılık” (Contractarian Constitutionalism) olarak adlandırılır. Bu yönüyle Sözleşmecî Anayasacılık aynı zamanda “Yapıcı Rasyonalizm” (Constructive Rationalism) ilkesine dayanmaktadır. Bu ilkenin karşıtı görüş ise sosyal düzeni belirleyen kural ve kurumların zaman içinde kendiliğinden, yani spontan olarak oluştuğunu iddia eden “Evrimsel Rasyonalizm” (Evolutionary Rationalism) dir. Spontan düzenler tarihi evrim süreci içerisinde kendiliğinden gelişmiş, soyut ve belli amaçlara yönelik olmayan kural ve kurumlardır. Örneğin Fizyokratlar'ın “Doğal Düzen”, Adam Smith'in “Görünmez El”i spontan sosyal düzeni açıklamaktadır. Günümüzde “Yapıcı Rasyonalizm”in yani sosyal düzeni oluşturan kural ve kurumların kendiliğinden değil, sözleşmecî bir perspektifle anayasal düzeyde belirlenmesini savunanların başında Buchanan gelmektedir. Buchanan'a göre Yapıcı Rasyonalizm, sözleşmecî anayasacılığın temelini teşkil etmektedir (Aktan, 2006b: 68–69). Buchanan'a göre kural ve kurumlar bireylerce karşılıklı anlaşma, uzlaşma ve sözleşme gibi yöntemlerle tespit edilebilir. Bu açıdan anayasa en önemli toplumsal sözleşmedir (Aktan, 2006a: 31).

Diğer taraftan bir bireyin ilgili kurallardan gelecekte zarar göreceğini önceden iyi bilebileceğini tanınması halinde bile kavramsal olarak bireyler karar almanın anayasal aşamasındaki kurallar üzerinde anlaşmaya varabilirler. Örneğin; gelecekteki hayat çizgisini

bilmeyen bir bireyin özel malını korumak için kurallar konusunda birtakım anayasal kararlarda bulunmak zorunda olduğunu varsayalım. Bu durum karşısında birey gelecekte bir hırsız olma ihtimalinin bulunabildiğini ancak hırsız olsa bile malını korumak için kuralların varlığını isteyeceğini de dikkate almak zorundadır. İlgili kurallar tarafından cezaya tabi tutulma ihtimali olsa bile hırsızlığı önleyici kuralları destekleyecektir. Diğer bir deyişle bir birey gelecekte birini öldürmeyi isteyebileceğini bilse bile cinayeti yasaklayan bir kuralı tasdik edecektir. Böyle bir yasağın olmaması halinde kendisinin öldürülebileceği konusunda daha büyük bir tehlike içinde olacaktır. Bu yüzden anayasal iktisatçılar anayasal testi geçip geçemediklerini görebilmek için vergi kanunları ve harcama kanunlarına ek olarak medeni kanun ve ceza kanunlarını da dikkate alabilmektedirler (Johnson, <http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/ekerayca-anayasaliktisat.pdf>).

4. Sonuç

Ahlakla siyasetin ne kadar bağdaşır bağdaşmadığı tartışması hala sonuçlanabilmiş değildir. Siyasetin doğasının ahlak dışı davranmayı gerektirdiğini düşünen yaklaşımlarda çoğunluktadır. Ayrıca son derece iyi ahlaklı kişilerin bile menfaati söz konusu olduğunda ahlak dışı davranışlarda bulunabilme ihtimali de her zaman mevcuttur. Anayasal İktisat siyasetçilerin ahlaklı olmasını beklememekte, onların ahlak dışına çıkmalarını engelleyen kuralların üzerinde durmaktadır. Özellikle kamusal kaynakları yönetmekle görevlendirilmiş kişiler “başkasının parasını başkası için harcadıklarını” düşündüklerinden dolayı ahlak dışı davranışlarda bulunabilmektedirler. Burada şu soruyu sormak gerekmektedir. Özel hayatında son derece güçlü ahlaki ilkelere sahip olan bir insanın kamu yönetiminde ve ekonomisinde yer alması durumunda ahlaklı davranacağına bir garantisi var mıdır? Elbette ki yoktur, yine de kamu yönetimini ve ekonomisini yönetmekle görevli kişilerin ahlaklı olmaları durumunda bile onları ahlak dışı davranışlara yönlendirebilecek yasal ve kurumsal önlemlerin alınması da son derece önemlidir.

Anayasal İktisat yukarıda sayılan faktörleri göz önünde bulundurarak siyaset ve ahlak ilişkisine farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Anayasal İktisat bu noktada ahlakın göreceli bir kavram olması aynı zamanda bir risk unsuru taşıması nedeniyle özel hayatlarında birer homo-economicus olan bireylerin kamu ekonomisinde de aynı şekilde davrandığını varsayarak bireylerin ahlaklı olmalarından ziyade ahlaki düzenin iyi kurgulanmasını savunmaktadır. Bu amaçla Anayasal İktisat yaklaşımı sosyal sözleşme teorisinden yola çıkarak kural ve kurumların bireylerce karşılıklı anlaşma, uzlaşma ve sözleşme gibi yöntemlerle tespit edilebileceğini ortaya koyarak anayasanın en önemli toplumsal sözleşme olduğunu ifade etmektedir. Böylelikle kendisini geleneksel ahlak tartışmalarının gerisinde bırakmaktadır.

Kaynakça

- Akat, A.S. (2006), Ahlaki Değerler ve Kamusal Alan, *Vatan*, 14 Mart 2006 Salı.
- Aktan C.C. (1994a), *Temiz Toplum ve Temiz Siyaset*, T Yayınları, Mart Matbaacılık Sanatları Tic. ve San. Ltd.Şti, Bornova-İzmir.
- Aktan C.C. (1994b), *21. Yüzyıl İçin “Yeni” Toplumsal Sözleşme*, T Yayınları, Mart Matbaacılık, İzmir.
- Aktan C.C. (2004), *Toplam Ahlak Felsefesi ve Toplam Ahlak Yönetimi*, <http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-ahlak/aktan-toplam-ahlak.pdf>, 14.12.2008.
- Aktan C.C. (2004), *Toplam Ahlak Felsefesi ve Toplam Ahlak Yönetimi*, <http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-ahlak/aktan-toplam-ahlak.pdf>, 14.12.2008.
- Aktan C.C. (2006a), “Yeni Kurumsal İktisat”, İçinde: *Kurumsal İktisat; Kurallar, Kurumlar ve Ekonomik Gelişme*, Editör: Coşkun Can Aktan, Kurumsal Araştırmalar Serisi No: 2, Yayın No: 194, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara.
- Aktan C.C. (2006b), “İktisat Okulları Perspektifinden Kural ve Kurumlar”, İçinde: *Kurumsal İktisat; Kurallar, Kurumlar ve Ekonomik Gelişme*, Editör: Coşkun Can Aktan, Kurumsal Araştırmalar Serisi No: 2, Yayın No: 194, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara.
- Aktan C.C. (2006c), “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı”, İçinde: *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Editörler: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, İstiklal Y. Vural, Seçkin Yayıncılık, Ekonomi Kitapları Dizisi: 21.
- Aktan C.C., Dilek Dileyici (2007), “Kamu Tercihi İktisadına Giriş”, İçinde: *Modern Politik İktisat, Kamu Tercihi*, Seçkin Yayıncılık, Ekonomi Kitapları Dizisi: 30, Ankara.
- Aliefendioğlu, Y. (1999), “Ahlak ve Siyaset”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt: XXUI, Sayı: 214,
- Alm, J., M. Skidmore (1999), “Why Do Tax and Expenditure Limitations Pass in State Elections?”, *Public Finance Review*, 1999; 27.
- Brennan G., J.M. Buchanan (1988), “Is Public Choice Immoral? The Case for the “Nobel” Lie”, *Virginia Law Review*, Vol. 74, No. 2, Symposium on the Theory of Public Choice (Mar., 1988), pp. 179–189, Published by: Virginia Law Review.
- Buchanan, J.M., *Borç Finansmanının Ahlaki Boyutu*, Çev: Haluk Tandircioğlu, s. 3, <http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/tandircioglu-borc-finansmani.pdf>, 15.12.2008.
- Buchanan, J.M., *Kamu Tercihi Perspektifi*, Çeviren: Şaban Ertekin, <http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar1/ertekin-buchanan-kamutercihi-perspektifi.pdf>, s. 4, 10.12.2008.

- Buchanan, J.M., *Pozitif Kamu Tercih Teorisi ve Normatif Temelleri*, Çeviren: Coşkun Can Aktan, s. 8, <http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-buchanan-pozitif-kamu-tercihi.pdf>, 17.12.2008.
- Butler, E. (2001), *Hayek, Çağımız İktisat ve Siyaset Felsefesine Katkısı*, Çev: Yusuf Ziya Çelikkaya, Liberte Yayınları: No: 55, Ankara.
- Demir, Ö. (2003), *İktisat ve Ahlak*, Liberte Yayınları: 86, Cantekin Matbaası, Ankara.
- Dura, Y.C. (2006), “Kamu Tercih Teorisinde Kamusal Etkinlik Problemi”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı 451, Haziran 2006, ss. 107–117.
- Dursun, D. (2005), “Siyaset ve Ahlak: Gerçeklikle İdealin Bağdaşmazlığı Sorunu”, 2. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 18–19 Kasım–2005, Sakarya, www.etikturkiye.com/etik/dursun.pdf (Erişim: 18.02.2009).
- Johnson D.B., *Anayasal İktisat*, Çeviren: Hayal Ayça Şimşek, <http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/ekerayca-anayasaliktisat.pdf>, 15.03.2008.
- Kavran D., Wyman, S.M. (2009), “Building a Landscape for Ethics Training in Southeastern Europe”, <<http://unpan1.un.org/intrdoc/groups/public/documents/untp/unpan003965.pdf>>, 28.06.2009.
- Kılavuz, R. (2002), “Yönetimsel Etik ve Halkın Yönetimsel Etik Oluşumuna Etkileri”, C.Ü. *Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2002 Cilt: 26, No: 2, s. 255–266.
- Kinnear, D. (1999), “Kamu Tercih Teorisi”, Çev: Gazi Sonkur, içinde: *Anayasal İktisat*, Editör: Coşkun Can Aktan, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Odabaş H., K. Güngör (Çevrimiçi), *Anayasal Bütçelerin İrdelenmesi: İcraya Anayasal Sınırlamalar Getirilebilir mi?*, <http://www2.aku.edu.tr/~kgungor/KML.rtf>, s. 22-23, 12.12.2008.
- Özdemir, M. (2008), “Kamu Yönetiminde Etik”, Z.K.Ü. *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7.
- Poyraz, H. (2008), “Siyasi Ahlakın Coğrafi Sınırları: Ahlak Felsefesi ve Siyaset”, <www.yerelsiyaset.com/pdf/ocak2008/5.pdf>, 15.12.2008.
- Rowley C. (2002), *Özgürlük ve Devlet*, Çev: İbrahim Dalmış, Liberte Yayınları: 63, Ütopya Basın Yayın Ltd. Şti., Ankara.
- Sakal M., *Kamu Ekonomisi Teorisinin Gelişmesinde Kamu Tercih Teorisinin Etkisi*, <http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/sakal-kamu-ekonomisi-teorisi.pdf>, 11.12.2008.
- Savaş V.F. (1997), *Anayasal İktisat*, Avcıol Basım Yayın, 3.Basım, Ocak 1997, İstanbul.
- Savaş V.F. (2007), *Anayasal İktisat*, İlke Yayın No: 3, Sosyal Bilimler Dizisi: 1, Gazi Üniversitesi Basımevi, 4. Baskı, Ankara.

- Torgler B., C.A. Schaltegger (2005), “Tax Morale and Fiscal Policy”, Center for Research Economics, Management and the Arts, *Working Paper*, No: 2005-30.
- Vanberg V.J., R.D. Congleton (1992), “Ratioanality, Morality and Exit”, *American Political Science Review*, Vol. 86, No: 2.
- Vanberg, V.J. (2002), “Anayasal İktisat, Ahlak ve Ekonomik Düzen Politikası”, Çev. Melek Seferoğlu, İçinde: *Anayasal İktisat*, Editör: Coşkun Can Aktan, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Yeager, L. (1988), *Ethics in the History and Doctrine of Virginia School*, Prepared for the Fourth Annual Lecture in the Virginia Political Economy Lecture Series, Fairfax, Virginia.